

श्रीगोपायन मभिदंपूस्तकं
महर्षिदेवेनसुभं

ASHA ARCHIVES

श्रीगोपायन मभिदंपूस्तकं

988

ASHA ARCHIVES

श्रीगणेशायनमः॥ व्यास उवाच॥ नैमिषे स्मृतमासीत्समभिवाद्य कृतं त्रुलि॥ कथाम्तरसास्वा
दकुशलः शौनको ब्रवीत्॥ १॥ शौनक उवाच॥ अज्ञानध्वान्तविध्वंसकोटिस्सूर्यसमप्रभ॥ स्तारवा
हिकथां दिव्यामपकर्षोरसायनम्॥ २॥ भक्तिज्ञानविरागासौख्ये को बद्धते कथम्॥ मायामोह
निरासश्च वै शनैः क्रियते कथा॥ ३॥ रहस्यो रे कलौ प्रायो ज्ञाताश्चास्मरतां गता॥ क्लेशक्रान्ताश्च ते
पापाः शोधने किं पशयताम्॥ ४॥ श्रेयसायुद्धे वै श्रेयः पावनानां च पावनम्॥ सत्यप्राप्तिकरं
यत्मे सार्धं तं तद्ददाशुभोः॥ ५॥ स्मृत उवाच॥ धन्योऽसि गुरुवर्ग्योऽसि स्मरितोऽसि कथामिमां॥
सर्वसिद्ध्यन्तसंयुक्तं वै श्रुत्वा तं हितं परं॥ ६॥ भक्तिप्रवाहलहरिर्विंशतिप्रेमोवसादरम्॥ सध्याम
तस्तथासिंधुसारसिद्ध्यन्तसंघितम्॥ ७॥ कालव्याजमुखम्यासत्रासविध्वंसहेतवे॥ श्रीमद्भा
गवत्तन्मासं कलौ कीरेण भाषितम्॥ ८॥ एतस्माद्युपरं किंचिन्नास्ति लोके पुरातनम्॥ प्राचीन

पुराणसंस्कारादिस्त्रिभागवतं लभेत् ॥ परिक्षितो महाभागः कथं श्रोतुं समुद्यतः ॥ स धाकुं भं गृही
त्येव देवा तत्र समागताः ॥ १० ॥ अकं न त्वा प्रुयन् सर्वे स्वकार्यं कुशलाकराः ॥ वथा सुधां प्रयच्छास्मो
त्यं गृहाणा सुधा मिमासा ॥ ११ ॥ एवं विनिमये ज्ञाते सुधारं शोभणीयताम् ॥ प्रयास्यामो वयं सर्वे
श्रीमद्भागवतामृतम् ॥ १२ ॥ क्व कथा क्व मृतं लोके क्व कावः क्व मणिर्महत् ॥ वृक्षरातो विचार्ये
यं तदा देवान् जहास ह ॥ १३ ॥ अपात्रभूतान् देवांश्च विज्ञाय न ददौ तदा ॥ श्रीमद्भागवती वा
तां सुशरणमपि दुर्लभा ॥ १४ ॥ राक्षो मोक्षं तदा वीक्ष्य पुराधातापि विस्मितः ॥ सत्यलोके तु
ज्जायन्त्या तो जयित्वा परा वरापजः ॥ १५ ॥ लघून्पत्यानि ज्ञातानि गौरवेण शृणुमहे ॥ तदेव वि
गराः सपे विस्मयं परमं गताः ॥ १६ ॥ मे निरेभ गवदुपेक्षास्त्रिभागवतं पुरा ॥ पठनाच्छ्रुत्वा
सद्यो वैकुण्ठफलदायकम् ॥ १७ ॥ श्रोतव्यं तु प्रयत्नेन मुक्तिकामैर्मनीषिभिः ॥ प्रीतिवात्स

२

ल्यसंयुक्तेन तथामिदं भाष्यं यावत् ॥ १८ ॥ हविष्यान्नेन मौनेन च सूर्यव्रतेन च ॥ सर्वार्थांश्च मते सर्वं
 निर्व्यतीकृतया श्रुते ॥ १९ ॥ स प्राहेन श्रुतं येन सर्वथा मुक्तिदायकम् ॥ स न कायेः पुरा प्रा
 तं भारदायदया परे ॥ २० ॥ यद्यपि वृक्षसंघं धातुमेतत्सरपिणा ॥ स प्राह अवरो प्र
 कृतिस्तैः कुमारैः प्रदर्शितम् ॥ २१ ॥ नारदानुग्रहार्थं यलोकां मुक्तिहेतवे ॥ अज्ञान
 तिमिरांधानां प्रकाशितमिदं विज्ञैः ॥ २२ ॥ शौनक उवाच ॥ लोकविग्रहयुक्तस्य
 नारदस्यास्थिरस्य च ॥ कुतः स अवरो ग्रीतिः संयोगः कुत्र तैः सह ॥ २३ ॥ स त उवाच ॥
 एकदा तु विसौलायां गतास्ते स न कादयः ॥ सत्संगार्थं समायाता दृष्टुं स तत्र नारदम् ॥
 २४ ॥ दीप्तं चिंतयन् परं व्याप्तं नारायणं परं मुक्ता निम ॥ मुदः श्वासेन अक्षौषं व्याकुलं दीर्घं वि
 तया ॥ २५ ॥ कुमभा ऊचुः ॥ कथं नारद दीतो सिकुतश्चिन्तातुरो धुता ॥ त्वरितं गम्यते कुत्र कुतश्चा

गमन्तं च ॥ २६ ॥ दृष्ट्वा तौ शून्यश्चिन्तो सिगतविज्ञो यथा नृपां ॥ तदेवं मुक्तसंगस्य नोयितं वदकारणम् ॥ २७
 नारद उवाच ॥ अहं तु यथिं वीयातः कर्तुं स संगमुद्यतः ॥ तीर्थं तीर्थं तरे यत्पुन्यपाधितिर तान्न नार ॥ २८ ॥
 पुराणं यत्र यागं यकाशी गोदा वरी तथा ॥ यवता अममारभ्य श्वेततीर्थं वधि क्रमात् ॥ २९ ॥ हरि
 त्तु कुरुक्षेत्रं श्रीरंगं सेतुबंधकम् ॥ लोकार्णवं यतालं यदीपं यत्पसरमेव च ॥ ३० ॥ स ह्यो वेसी
 चतुःशतं तु गमयन् तटे श्वरम् ॥ अन्तोत्पथियतीर्था निहृष्टान्पायतनामि य ॥ ३१ ॥ तापक्षुण्णं कुत्र
 चित्प्राप्तं मनः संतोषहेतुकम् ॥ कलिताधर्ममित्रेण वाधिते यं पुरा धुता ॥ ३२ ॥ नास्ति धर्मतपः सा
 क्षी संश्रीलं दयादमः ॥ उदरं भदिसो जीवावराकारूढभाषिणाः ॥ ३३ ॥ मन्दाक्षमन्मम तद्यो मन्
 भाषा ह्युपद्रुताः ॥ पारवरातिरताः सर्वे साधुवात्सो पराश्रवाः ॥ ३४ ॥ भ्रातृभावं परित्यज्य वध
 मानरता नराः ॥ नृपाजकैः सह संवधाः स्त्री देवा कामकिंकराः ॥ ३५ ॥ कुक्कर्मकरो युक्ता विद्व
 सोऽपि विमोहिताः ॥ कन्या विक्रयिणाः पापालोभरूपाश्च लम्बहा ॥ ३६ ॥ आश्रमायवतैरुद्धा

३

तीर्थानि सरितस्तथा ॥ देवतायतना तत्र दुर्ध्वे तेषां नि सर्वशः ॥ ३७ ॥ तयोपी तैव सिद्धे न तत्र नि सत्रि
 योनवा ॥ कलियुवानलनाद्य साधनं भस्मतां गतम् ॥ ३८ ॥ अहभूजाननपदाः शिवभूजादिता
 तयः कामिन्यकेशभूलिन्यः संभवन्तिकलाविह ॥ ३९ ॥ अहमन्तसितिकोक्तं भूलो विष्णु उच्यते ॥
 शिवो देव इति त्रैलोक्ये भूतो हि के श उच्यते ॥ ४० ॥ एवं पश्यत्कलोद्ये प्रात्ययं न पृथिवीमिमा
 म् ॥ यामुनततमापन्नो यत्र लोलाकृता हरे ॥ ४१ ॥ तत्राश्रयं मया दृष्टं पूज्यतो तत्कुनीश्वरः ॥
 सकाशतस्तुतिं तत्र निषसा विनम्रांसाः ॥ ४२ ॥ होव ह्येपति सोपार्श्वेति स्वसन्नावयेततो ॥ अ
 श्रुषंति प्रबोधं श्रीसुन्दरियतयोः पुरः ॥ ४३ ॥ दशदिक्षु निक्षिप्तं रक्षितारं निजेव पुः ॥ वीज्यमा
 नाशतस्त्रीभिर्वाध्यमाना मुहूर्तः ४४ ॥ दृष्ट्वा मया दृष्टं यं गतः प्रष्टुं तदंति कं ॥ मां दृष्ट्वा
 वापि तवालाविष्ट्वा याव्रवीक्ष्य ॥ ४५ ॥ वालोवाय ॥ भो भो साधो क्षणं तिष्ठ ममिच्छंतां त्वं वि
 नाशयः ॥ दृष्टं तं सर्वलोकस्य सर्वाद्योच हं परम् ॥ ४६ ॥ बहुधा तव वाक्ये तदुःखं शान्तिर्भवि

यति ॥ तत्संगं लभते मर्त्यो मूर्तिमापेन वै किञ्च ॥ ४७ ॥ तारदुवाय ॥ कायत्वं काविमौच ह्येवा
 लवतलजो यते ॥ वददेविस विस्तारं स्वस्पदुःखस्य कारणम् ॥ ४८ ॥ वालोवाय ॥ अहं भ
 ष्मिदिति रव्या तारमोमेतनयो मतो ॥ ज्ञानावैराग्यनामानो कालयोगेन जुर्जरी ॥ ४९ ॥ गंगा
 याः सरितः सर्वा मत्सैवार्थसमागता ॥ तथापि न यमे श्रेयः सेविता यस्तैरपि ॥ ५० ॥ इदं ती
 श्रुत्वा मेवाहं सखि शोभवसुव्रत ॥ समासेन प्रक्षामितास्तं तो विस्तरस्पमे ॥ ५१ ॥ नाशिताया
 यिभिः सर्वैः कलिधर्मपरायणैः ॥ पाखराप्रचुरैर्लोकैरसंभ्रमलापिभिः ॥ ५२ ॥ तारदुवाय ॥
 नामतो न यते ब्रूहि कार्यं यापि विहीषतः ॥ कृतं किं तव लोके हि साधुवार्तापराश्रुतैः ॥ ५३ ॥
 भस्मिन् रुवाय ॥ उत्पन्ना दविरो साहं वद्विं कार्ताटके गता ॥ कश्चित्कश्चित्महाराष्ट्रे पुजे श्रीरामांतां
 ता ॥ ५४ ॥ पश्यधोरे कलोयोगाः पाखरोः खरातां गता ॥ दुर्वलाहं शिरंयाता पुत्राभ्यां सह नारदः ॥ ५५ ॥

४ मा. इंदुवनं पुनः प्राप्य नवनेव स्वरूपिणी आताहं युवती मया श्रेष्ठ रूपं च संप्राप्तम् ५६ इमो तो वायि
 ४ तावत् सुतो मे लिङ्गं यत् प्रमात इदं स्थानं परित्यज्य विदेशे गम्यतामया ५७ पुनो वै मोचजरो दृष्ट्वा
 दुःखेन दुःखिता साहचरं हणी कस्मात् सुतो बद्धो कुतस्त्रिषौ ५८ त्रयाणां सहचारित्वे वै परित्यक्तं
 बह्वृचतेजरामातात हं गतं तया विनि ५९ अतः शोचामि भो विप्र विस्मया विष्टमानसा बह्वृच
 गनिधेधीमन् कारणां वाच किं भवेत् ६० नारद उवाच ज्ञानेनात्मनि यस्यापि सर्वमेतत्तवानधे न वि
 प्रादत्त्वया का हरिस्ते शं विधास्यति ६१ सत उवाच क्षणमात्रेण तज्ज्ञात्वा वाक्यमूचे मुनीश्वरः प्रेमप्र
 सासं युक्तो नारदो दीर्घदर्शनः ६२ नारद उवाच शृणु ह्यवहितावाले युगो यदा हराः कलिः तेन लुप्ताः रामः
 सदाचारयोगमार्गं त्वपं सिच ६३ ह्येव प्रायाजनां सर्वे शय दुष्कृतकारिणः दुर्जनाः प्रभवन्तु याः ४
 साधवो दस्यु पीडिताः ६४ धने धैर्ये च यो धीमान् स धीरः परितो नरः अस्य शान्तलोके यं धारणी भा

रपीडिताः ॥ ६५ ॥ पूर्ववर्षे वर्षे क्रमाद्वीरा मंगलं नापि दृश्यते ॥ वन्द्यवनस्य संयोगात्तेन त्वं तरुणी न वा ६६ ॥
 धन्यं वन्द्यावनं यत्र भक्तिर्न त्यतिमराडये ॥ अत्रैमौ गारुकाभावाज्जरापलितविग्रहौ ॥ ६७ ॥ किं वि
 दात्मसंखेते ह प्रससिर्विद्यते तयो ॥ भक्तिरुवाच ॥ कथं परीक्षिताराज्ञास्यापि तोस्य अयिः कलिः
 प्रवृत्तेरुक्तौ सर्वसारः कुत्र गतो मया न ॥ ६८ ॥ कुरुणा परे राहरिणा ह्यधर्मकथामिदं ॥ इमं
 मे सशंयं विद्विष्य ह्यकास्त्रि तास्महम् ॥ ६९ ॥ नारद उवाच ॥ यदि यच्छस्त्रयावाले प्रेमतः अव
 रां कुरु ॥ सर्ववक्ष्यामि ते भद्रे कस्मलं ते गमिष्यति ॥ ७० ॥ यदा मुकुन्दो भागवान्नेकुलं भवन् गतः ॥ तस्मिन्
 कलिरायातः सर्वसाधनवाधकः ॥ ७१ ॥ दृष्टो दिग्विजये राज्ञा दीनवहुरांगतः ॥ राज्ञा विचारितं प्र
 म्या न हंतव्यो ह्यसौ कलिः ॥ ७२ ॥ तमया मारणी यो धं रीघं परपदप्रदः ॥ यत्कृतं वा न यो गे त वि
 द्या यदमेतया ॥ यत्कृतं वा सितपसा दानेन तपसेन वा ॥ यत्कृतं वा पित्रेन भूमिदानेन वा ॥
 यत् ॥ ७३ ॥ वापी कूपतडागैश्च स्वदानैर्गजैरपि ॥ तत्कृतं लभते मर्त्ये हरि कीर्तनतः कलौ ॥ ७४ ॥

राजापरीक्षितेनेवविचार्ययाप्यतःकलि॥प्रायःपुण्यप्रदःसद्यःकलितानांस्वखायय॥७६॥
 कुक्कुटोत्तररात्सारःसर्वतोनिर्गतोद्युता॥पदार्थाःसंस्थिताभूमौवीजहीनायथातुषा॥७७॥
 विप्रर्भागवतीवार्तागेहेगेहेजनेजने॥कारिताधनलोभेतकथासारस्तोगतः॥७८॥असुगमभ
 रिकर्मणोनास्तिकारो रवाजनाः॥तेपितिष्ठंतितीर्थेषुतीर्थसारस्तोगतः॥७९॥कामक्रोध
 महालोभमृद्धाव्याकुलयेतसः॥तेपितिष्ठंतिनपसितपःसारस्तोगतः॥८०॥परिउतास्तुक
 लत्रेणारमंतेमहिम्नाइव॥पुत्रोत्पादनदक्षास्तैस्त्वदक्षापुक्ति साधने॥८१॥निःसारैश्च
 भित्तैर्लोकेनिक्रियैस्तैर्वर्जितैर्गतराःअयिष्यंतिवनंकरभारप्रपीडिता॥८२॥द्विजाःशूद्रस
 माशाराःशूद्राःसंत्यासकारिणः॥शूद्राधर्मात्प्रवक्ष्यंतिवास्तरास्त्वन्जीवितः॥८३॥द्विवंतिपि
 तरंशुक्रागुरुंशिश्यापतिंस्त्रियः॥उत्तमासीयतांयांतिनीच्याश्चोत्तमतांगताः॥८४॥कामक्रोधप
 रासूहावृद्धाहंकारमातिनः॥वह्वैराभविष्यंतिपरस्परविदूषकाः॥८५॥नहि वैश्ववतालोके